

ลักษณะที่เป็นอเทวนิยมของพุทธปรัชญา

คำว่า "อเทวนิยม" นี้ หมายถึงการไม่เชื่อว่ามีพระเจ้า ซึ่งตามแนวความคิดฝ่ายตะวันตกโดยเฉพาะพวกที่นับถือศาสนาคริสต์นับถือว่า สิ่งที่มีสมบูรณ์สูงสุด มีอำนาจสร้างกำหนดความเป็นไปของสิ่งทั้งปวงนั้น คือ พระเจ้า (God) ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดของศาสนา

สำหรับพุทธศาสนานั้นไม่มีความคิดในแง่ดังกล่าว พุทธศาสนาถือว่า สิ่งทั้งหลายล้วนเกิดขึ้นเป็นไปตามกฎธรรมชาติโดยตัวของมันเอง ตามทฤษฎีของความเป็นเหตุ คำนึงไปอย่างมีระบบตามครรลองของธรรมชาติ ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต พุทธศาสนาไม่ท่องอาศัยสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจจนให้หลงเชื่อถืออย่างงมงาย หากแต่ต้องการให้ปฏิบัติ กันคว้า ทดลอง และหากความเข้าใจในหลักธรรม คำสั่งสอนต่าง ๆ โดยให้เห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องอาศัยอำนาจจากสิ่งหนึ่งสิ่งใดนอกจากสติปัญญาของตนเอง หลักธรรมต่าง ๆ ในพุทธศาสนานั้น ล้วนเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่แล้ว และเป็นจริงอยู่เช่นนั้น พระพุทธองค์ทรงเป็นเพียงผู้ค้นพบและนำมาเปิดเผย แสดงให้บุคคลทั้งหลายทราบ ไม่ใช่หลักที่พระองค์ทรงเป็นผู้ตั้งขึ้นหรือบัญญัติขึ้นเอง พระองค์ไม่ใช่ผู้มีอำนาจเหนือสิ่งใด ไม่ใช่ผู้ทรงสร้างหรือบันดาลให้สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเป็นไปตามพระประสงค์ พระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้มีอำนาจเหนือสิ่งทั้งหลาย เช่นในศาสนาอื่น ๆ เพื่อยืนยันถึงลักษณะอเทวนิยมดังกล่าวนี้ จะขอนำมาอธิบายในหัวข้อดังต่อไปนี้ คือ

1) สถานะของพระศาสดา

พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของพุทธศาสนานั้น ทรงเป็นบุคคลที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยู่จริง ทรงถือกำเนิดมาในลักษณะเช่นเดียวกันกับมนุษย์อื่น ๆ ตามวิถีทางแห่งธรรมชาติ อยู่ภายใต้สภาวะทางธรรมชาติ

ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติด้วยกัน และทรงเป็นผู้ค้นพบความจริงแท้เกี่ยวกับโลก และชีวิตมนุษย์ และทำให้เป็นที่ปรากฏแก่บุคคลทั่วไปให้เห็นจริงดังกล่าวได้ด้วย ปัญญาของพระองค์เองทั้งสิ้น ดังจะได้กล่าวให้เห็นได้ชัดในตอนต่อไป

1.1 ความเป็นพระพุทธรเจ้า

ในกัมภีร์ทางพุทธศาสนามีการกล่าวถึงพระพุทธรเจ้าว่ามีอยู่มากมายหลายพระองค์ ทั้งในอดีตและในอนาคต ซึ่งตามความหมายของ "พระสัมมาสัมพุทธรเจ้า" นั้นหมายถึง ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นผู้รู้ความจริงหรือกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นความจริงแท้ที่ไม่ว่าผู้ใดก็สามารถรู้ได้ ไม่เป็นความรู้ที่สงวนไว้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดที่จะรู้ได้เฉพาะแต่เพียงผู้เดียว

ดังนั้น "ความเป็นพระพุทธรเจ้า จึงมิใช่สงวนไว้เพื่อผู้ใดผู้หนึ่งชั่ววันวันคร"¹

พระพุทธรเจ้าแต่ละพระองค์นับแต่อดีตมาจนถึงตลอดไปในอนาคต พระองค์ทรงเป็นผู้ค้นพบความจริงอันเป็นของกลาง ซึ่งผู้หนึ่งผู้ใดก็ตามที่ได้บำเพ็ญคุณงามความดีให้สมบูรณ์ทุก ๆ อย่าง เป็นการบำเพ็ญบารมี เกิดปัญญามองเห็นและเข้าใจถึงสภาพความจริงของสิ่งทั้งหลาย เมื่อใดทรงค้นพบแล้วก็ทรงนำความจริงนั้นมาแสดงออกเผยแพร่ให้ปรากฏแก่ชนทั้งหลาย เพื่อให้ได้เห็นแท้ในสภาพที่เผชิญอยู่ ซึ่งความสามารถในการเห็นความจริงดังกล่าวก็ขึ้นอยู่กับปัญญาบารมีของแต่ละบุคคล

"พระพุทธรเจ้าของเรานั้น ท่านไม่ผูกขาดการตรัสรู้ความจริงไว้สำหรับพระองค์ท่านแต่เพียงพระองค์เดียว แต่แสดงอยู่เสมอว่า ความจริงอันประเสริฐนั้น ทุกคนอาจตรัสรู้ได้ ถ้าใครประกอบเหตุให้เพียงพอเท่าเทียมกับพระองค์ การประกอบเหตุที่กล่าวนี้ก็คือ การบำเพ็ญบารมีหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ บำเพ็ญคุณงามความดีให้สมบูรณ์ทุก ๆ อย่าง ถ้าใครบำเพ็ญเพียงขนาดหนึ่งก็จะได้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ตาม หรือได้เป็นพระอริยมุคคละรอง ๆ ลงมาตลอดจนเป็นกัลยาณชน คือ คนดีธรรมดา ทั้งนี้แล้วแต่ขนาดหรือปริมาณแห่งคุณงามความดีที่แต่ละบุคคลบำเพ็ญเป็นสำคัญ"²

¹ สุชีโว ภิกขุ. ชุมนุมบทความสั้น ๆ, สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า 48.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

นั่นก็คือ พระพุทธองค์ ไม่ทรงผูกขาดการเป็นผู้รู้ความจริงสูงสุดแต่เพียงองค์เดียว ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ได้ตรัสรู้ ล้วนเป็นความจริงสากล ซึ่งใคร ๆ ก็ยอมรับได้ และเห็นจริงได้ด้วยเหตุผล ไม่ว่าจะผู้ใดก็รู้ความจริง ตรัสรู้ในสิ่งดังกล่าวได้ตามกำลังบารมีและปัญญาของผู้นั้น ๆ พระองค์จึงเป็นเพียงผู้นำมาเปิดเผยให้ใคร่ทราบโดยทั่วไป ไม่ใช่ประดิษฐ์คิดค้นใหม่แต่ประการใด

1.2 เรื่องของการตรัสรู้

การตรัสรู้ เป็นการที่พระพุทธเจ้าได้สามารถเข้าใจ รู้ถึงความจริงแท้ต่าง ๆ และสามารถเข้าถึงวิถีที่จะนำไปสู่การกำจัดกิเลสอาสวะต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไปด้วย ซึ่งเป็นจุดหมายสำคัญในพุทธศาสนาที่จะสอนให้มนุษย์เข้าใจความจริง รู้เท่าทันและเข้าสู่จุดหมายสุดท้ายคือ พระนิพพาน

ดังนั้นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าในพุทธศาสนานั้น พระองค์ทรงเป็นผู้ตรัสรู้ความจริงทั้งหลายด้วยพระองค์เอง ไม่ใช่ด้วยอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติใด ๆ เช่น เนิกเผยโดยวิวัฒน์ของพระเจ้า หรือ โดยศรัทธา ความภักดี เป็นที่พอใจของเทพเจ้าใด ๆ เช่นในศาสนาอื่น ดังจะเห็นได้จากในพระสูตรต่าง ๆ เช่น

“ในเทวชาวัตักกะสูตร คือความโดยย่อว่า ... เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงเริ่มความเพียรไม่ย่อหย่อน ตั้งสติมั่นไม่ผันเพี้ยน กายก็สงบ จิตก็ตั้งมั่น ... ดังนี้พระองค์ตรัสรู้ดำฟังพระองค์เองสมพระประสงค์ ...”¹

เพราะฉะนั้น การตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า ท่านตรัสรู้ด้วยพระปัญญาบารมีของพระองค์เอง พระองค์ทรงเป็นผู้ค้นพบความจริงสากล และนำมาเผยแพร่ให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้เข้าถึงรับรู้ตามกำลังปัญญาของแต่ละบุคคล เป็นความจริงกลางซึ่งไม่ขึ้นกับกาลสมัยใด สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้นี้เป็นความจริงสากลตลอดไป

¹ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ศาสนาโดยประสงค์, พิมพ์ครั้งที่ 10. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2520), หน้า 15-16.

1.3 ฐานะของพระพุทธเจ้า

ในฐานะที่พระองค์เป็นพระบรมศาสดาของพุทธศาสนา เป็นผู้นำหลักธรรมทั้งหลายมาเผยแพร่อสั่งสอนแก่ชนทั้งหลาย ถึงกระนั้น พระองค์ก็ไม่สอนให้ชนทั้งหลาย ยึดถือศรัทธากับพระองค์เป็นสำคัญ หากแต่เน้น ให้สนใจในกรรม ซึ่งพระองค์เห็นว่าเป็นสิ่งเกี่ยวที่จะนำไปสู่จุดหมายสูงสุด คือ นิพพาน ตามความมุ่งหมายของพุทธศาสนาได้

ในเรื่องของการเชื่อฟังคำสั่งสอนของพระองค์ หรือแม่แต่ในการเชื่อเรื่องใดก็ตาม พระองค์จะทรงสอนให้เชื่ออย่างมีเหตุผล ให้พิจารณาด้วยปัญญา ไม่ใช่เชื่อเพราะเชื่อว่าตามกันมา เชื่อเพราะตามตำรา หรือ เพราะพระพุทธองค์เป็นผู้สั่งสอน ฯลฯ พระองค์ทรงสอนให้ชนทั้งหลายสอบสวน พิจารณาไตร่ตรองให้เห็นจริงแน่ชัดด้วยตนเองเสียก่อน แล้วจึงเชื่อหรือยึดถือคำสั่งสอนหรือสิ่งนั้น ๆ จะใด เกิดความมั่นใจ หมกความสงสัย เกิดศรัทธายอมรับ ปฏิบัติด้วยความมั่นใจต่อไป

ตัวอย่างต่อไปนี้ เป็นข้อความซึ่งแสดงว่าไม่ให้ถือในพระพุทธเจ้าอย่างเทวนิยม คือ เป็นผู้ที่สูงที่สุดที่ใคร ๆ จะแตะต้องมิได้ พุทธศาสนิกมีศรัทธาในพระองค์ก็เพราะพระองค์ก็เป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นตัวอย่างของผู้ที่มีวิชาและสละ ซึ่งจะเห็นได้จากหลักฐานดังต่อไปนี้

"ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ตรวจสอบ เมื่อไม่รู้วิธีกำหนดวาระจิตของผู้อื่น ฟังกระทำการพิจารณาตรวจสอบในตถาคต เพื่อทราบว่า พระองค์เป็นสัมมาสัมพุทธ หรือไม่"

"ภิกษุผู้ตรวจสอบ เมื่อไม่รู้วิธีกำหนดวาระจิตของผู้อื่น ฟังพิจารณาตรวจสอบตถาคตในธรรม 2 อย่าง คือ ในสิ่งที่พึงรู้โดยกายตาและหู"

- เท่าที่พึงรู้โดยกายตาและหู ธรรมที่เสราหมณ์ มีแก่ตถาคตหรือหาไม่ เมื่อเธอพิจารณาตรวจสอบตถาคตนั้น ก็ทราบได้ว่า ธรรมที่พึงรู้โดยกายตาและหูที่เสราหมณ์ของตถาคตไม่มี

¹วิม้งสกสูตร, มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก 12/535-539/576-580

- จากนั้น เธอก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า เท้าที่พึงรู้ไค้
ควายตาและหู ธรรมที่ (ข้าวบาง คีบ่าง) ปน ๆ กันไป มีแกตถาคตหรือหาไม
เมื่อเธอก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตนั้นก็ทราบไปว่า เท้าที่พึงรู้ไค้ควายตาและหู
ธรรมที่ (คีบ่าง ข้าวบาง) ปน ๆ กันไปของตถาคตไม่มี

- จากนั้น เธอก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า เท้าที่รู้ไค้ควาย
ตาและหู ธรรมที่สะอาทหมดจก มีแกตถาคตหรือหาไม ... เธอก็ทราบไปว่า
เท้าที่รู้ไค้ควายตาและหู ธรรมที่สะอาทหมดจกของตถาคตมีอยู่

- จากนั้น เธอก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตนั้นให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า ท่านผู้นี้
ประกอบพร้อมมรรณซึ่งกษัตริย์ธรรมที่ ตลอดกาลยาวนาน หรือ ประกอบชั่วเวลา
นิดหน่อย ... เธอก็ทราบไปว่าท่านผู้นี้ประกอบพร้อมมรรณซึ่งกษัตริย์ธรรมที่ตลอด
กาลยาวนาน มิใช่ประกอบชั่วเวลานิดหน่อย

- จากนั้น เธอก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตนั้นให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า ท่านภิกษุผู้นี้
มีชื่อเสียงมีเกียรติยศแล้ว ปรากฏชื่อเสียงบางอย่างอย่างบางหรือไม (เพราะว่า)
ภิกษุ (บางท่าน) ยังไม่ปรากฏมีชื่อเสียงบางอย่างอย่างจนกว่าจะเป็นผู้มีชื่อเสียง
มีเกียรติยศ ต่อเมื่อใดเป็นผู้มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เมื่อเห็น จึงปรากฏมีชื่อ
ชื่อเสียงบางอย่าง ... เธอก็ทราบไปว่า ท่านภิกษุผู้นี้ เป็นผู้มีชื่อเสียง มี
เกียรติยศแล้ว ก็ไม่ปรากฏมีชื่อเสียงบางอย่าง (เช่นนั้น)

- จากนั้น เธอก็พิจารณาตรวจสอบตถาคตนี้ให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า ท่านผู้นี้เป็น
ผู้คงแวน (อกุศล) โดยไม่มีความกลัว มิใช่ผู้คงแวนเพราะกลัว ไม่เสวพากาม
ทั้งหลายก็เพราะปราศจากราคะ เพราะหมดสิ้นราคะ หูหรือหาไม ... เธอก็
ทราบไปว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้คงแวนโดยไม่มีความกลัว มิใช่ผู้คงแวนเพราะกลัว
ไม่เสวพากามทั้งหลาย ก็เพราะปราศจากราคะเพราะหมดราคะ ...

หากมีผู้นั้นตามภิกษุนั้นว่า ท่านมีเหตุขล (อาการ) หยั่งทราบ (อันวยา)
ไค้อย่างไร จึงทำให้กล่าวไค้ว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้คงแวนโดยไม่มีความกลัว มิใช่ผู้คงแวน
เพราะกลัวไม่เสวพากามทั้งหลาย ก็เพราะปราศจากราคะ หมดราคะ ภิกษุเมื่อจะ
ตอบแก้ให้ถูกคอง ฟังตอบแก้ว่า จริงอย่างนั้น ท่านผู้นี้ เมื่ออยู่ในหมู่คณะก็ตาม อยู่
ลำพังผู้เดียวก็ตาม ในที่นั้น ๆ ผู้ใดจะปฏิบัติตนได้ก็ก็ตาม จะปฏิบัติตนไม่ก็ก็ตาม จะ
เป็นผู้ปกครองหมู่คณะก็ตาม จะเป็นบางคนที่ดีคุณอยู่ในอามิสก็ตาม จะเป็นบางคนที่ไม่
ดีด้วยอามิสก็ตาม ท่านผู้นี้ไม่ดูหมิ่นคน ๆ นั้น เพราะเหตุนั้น ๆ เลย ข้าพเจ้าไค้สลับ
ได้รับทั้งถ้อยคำมาจำเพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคที่ไค้ว่า "เราเป็นผู้คงแวน"

โดยไม่มีควมกลัว เรามีไข้อยู่คนเดียวเพราะกลัว เราไม่เสวพากามทั้งหลาย ก็เพราะปราศจากรากะ เพราะหมครากะ"

"ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนั้น พึงสอบถามตถาคตให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า เท่าที่รู้ ไคควยตาและหุ ธรรมที่เสร้างมองมีแกตถาคตหรือหาไม่ ตถาคตเมื่อตอบแกก็จะตอบแกว่า ... ไม่มี"

ถามว่า ธรรมที่ (คืบ้าง ข้ว้าง) ปน ๆ กันไป มีแกตถาคตหรือหาไม่ ตถาคตเมื่อตอบแก ก็จะตอบแกว่า ... ไม่มี"

ถามว่า ธรรมที่สะอาคหมคจก มีแกตถาคตหรือหาไม่ ตถาคตเมื่อตอบแก ก็จะตอบแกว่า ... มี เรามีธรรมที่สะอาคหมคจกนั้นเป็นทางค้ำเนิน และเราจะเป็นผู้มีศัณหาทเพราะ เหตุนั้นก็หาไม่"

- ศาสตาคูกลาวไคอย่างนี้แล สวากจึงควรเข้าไปหาเพื่อสคัษธรรม

- ศาสตาคอยอมแสดงธรรมแกสวากนั้น สูงยิ่งขึ้นไป ๆ ประณีต (ขึ้นไป) ๆ

ทั้งธรรมค้ำ ธรรมขาว เปรียบเทียบให้เห็นตรงกันขาม

- ศาสตาคแสดงธรรมแกภิกษุ ... อย่างไค ๆ ภิกษุนั้นยิ่งรู้ธรรมขาง อย่างในธรรมอย่างนั้น ๆ แล้วยอมถึงความตกลงใจในธรรมทั้งหลาย ยอมเลื่อมใส ในศาสตาคว่า พระผู้มีพระภาค เป็นสัมาสัมพุทธ ธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ค้แล้ว สงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติค้"

หากจะมีผู้อื่นถามภิกษุนั้นต่อไปอีกว่า "ท่านมีเหตุผล (อาการะ) หยั่งทราบ (อันวาย) ไคอย่างไจจึงทำให้กลาวไคว่า พระผู้มีพระภาคเป็นสัมาสัมพุทธ ธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ค้แล้ว สงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติค้ ?" ภิกษุนั้น เมื่อจะตอบให้ถูกก็พึงตอบว่า "ข้าพเจ้าเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อฟังธรรม พระองค์ทรงแสดงธรรม แกข้าพเจ้า ... พระองค์แสดง ... อย่างไค ๆ ข้าพเจ้ารู้อยิ่ง ... อย่างนั้น ๆ จึงถึงความตกลงใจในธรรมทั้งหลาย จึงเลื่อมใสในพระศาสตาค ..."

ภิกษุทั้งหลาย ศรัทธาของบุคคลผู้ใดคนหนึ่ง ผั่งลงในตาคาท เกิดเป็นเงาผู้อยู่
เป็นพื้นฐานที่ตั้งโดยอาการเหล่านี้ โดยบทเหล่านี้ โดย พหุชนะเหล่านี้ เรียกว่า
ศรัทธาที่มีเหตุผล (อาการวดี) มีการเห็นเป็นมูลฐาน¹ มั่นคง อันสมณะ หรือพราหมณ์
หรือเทพเจ้า หรือมาร หรือพรหม หรือใคร ๆ ในโลกให้เคลื่อนคลอนไม่ได้ การ
พิจารณาตรวจสอบกรรมในตาคาทเป็นอย่างนี้แล และตาคาทย่อมเป็นอันได้รับการ
พิจารณาตรวจสอบดีแล้วโดยแท้”

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า แม้แต่ในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาเอง
ถ้าผู้ใดมีความเคลือบแคลงสงสัยในพระองค์ ก็สามารถซักถามหาข้อตรวจสอบเพื่อให้
หมดความสงสัยนั้น ๆ ได้ ไปถือเป็นมาป พระองค์ถือเป็นเพียงสิ่งที่ต้องแก้ไขให้รู้แน่
ชัดลงไปจนหมดสงสัยด้วยวิธีแห่งปัญญา และยังส่งเสริมให้ไข่ความคิด สอบสวน
พิจารณา และตรวจสอบในทุกเรื่อง เพื่อให้เกิดความมั่นใจและความเข้าใจอันถูกต้อง
อีกด้วย

แก้อย่างไรก็ตาม สิ่งที่พระองค์เห็นว่าสำคัญที่สุดที่ชนทั้งหลายควรยึดถือ
ปฏิบัติด้วยฐานะอันถูกต้องก็คือ ธรรม ที่พระองค์ทรงสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติ โดย
ให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติ เห็นจริงด้วยตนเองโดยไม่ต้องอาศัยอำนาจลบล้างจากผู้อื่นใด
ทั้งนี้เพราะไม่ว่า พระองค์ หรือ สิ่งอื่นใดก็ไม่สามารถบังคับได้ เขาบรรลุดูจุดหมาย
ได้ ถ้าเขาไม่ปฏิบัติเห็นจริงด้วยตนเอง เชนนี้ สิ่งที่พระองค์ถือว่าสำคัญที่สุดจึงเป็น
“ธรรม” ไม่ใช่ตัวพระองค์เองที่จะให้คนทั้งหลายยึดถือ ดังนั้นเมื่อก่อนที่พระพุทธองค์
จะทรงปรินิพพาน มีอยู่วันหนึ่งที่พระองค์ทรงตรัสแก่พระอานนทว่า

¹ ทัศนมูลิกา - อรรถกถาแก้ว มีโศคาปทศิมรรคเป็นมูล

"ถูกถอนอานนท์, อาจจะมีภิกษุบางรูปคิดไปว่า เราจักไม่ได้ฟังโอวาทของ พระศาสดาอีกต่อไปแล้ว มกันี้เราเป็นผู้ไม่มีพระศาสดาอีกต่อไปแล้ว ดังนี้ ถูกถอนอานนท์, ขอนั้น ภิกษุเหล่านั้นไม่ควรเห็นอย่างนั้นเลย ชรรมะและวินัย เหล่าใดที่เราแสดงไว้ บัญญัติไว้เพื่อภิกษุทั้งหลาย ประพฤติ ปฏิบัติในกาลนี้, ชรรมะและวินัยเหล่านั้นเองจักอยู่เป็นองค์พระศาสดาของภิกษุทั้งหลายในเมื่อ เราล่วงลับไปแล้ว ..."¹

และจากพระคำรัสที่ว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นได้ชื่อว่าเห็นตถาคตเช่นกัน" นั้นยิ่งแสดงให้เห็นได้ชัดว่า พระองค์ให้ความสำคัญแก่ "ธรรม" เพียงไร แม้พระองค์ จะทรงปรินิพพานไปจากโลกนี้แล้วก็ตาม แต่สิ่งที่เราสามารถยึดถือปฏิบัติ เพื่อเป็น แนวทางไปสู่การบรรลุธรรมผลนั้นก็คือ การประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมของพระองค์ ไม่ได้หมายความว่า เมื่อพระองค์ทรงดับขันธละจากโลกนี้ไปแล้วก็เป็นอันหมดสิ้น หากแต่ "ธรรม" คำสั่งสอนต่าง ๆ ของพระองค์ทั้งหลายจะเป็นประทีปนำทางเรา ไปสู่จุดหมายปลายทางคือนิพพานได้ตามที่เราต้องการ ด้วยการรู้แจ้งเห็นจริงด้วย ปัญญาบารมีของเราเอง ไม่ต้องพึ่งอำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ ทั้งสิ้น

2) เรื่องเทพเจ้าหรือเทวดาต่าง ๆ

ในพุทธศาสนามีความคิดเกี่ยวกับเรื่องของเทวดาอยู่บ้างเช่นกัน พระพุทธองค์ทรงแบ่ง เทวดา หรือ เทพเจ้า ออกตามแบบของพุทธศาสนาวามี 3 ประเภท คือ

1. สมมติเทพ - กษัตริย์ หรือ พระราชินี
2. อุปัตติเทพ - เทวดาจริง ๆ คล้ายมนุษย์ และสัตว์ที่มีการ เวียนว่ายตายเกิด เพียงแต่มีสิ่งแวคล้อม ต่างกันออกไปบ้าง

¹มหาปรินิพพานสูตร ที่มณีกาย มหาวรรค 10/141/147

3. วิสุทธิเทพ - โดยความบริสุทธิ์ :- พระอรหันต์ และ
พระพุทธรเจ้า¹

แม้จะมีความคิดเกี่ยวกับเรื่องเทวดา แต่ก็ไม่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ
ของเทวดามากกว่าความสำคัญในเรื่องของคุณธรรม ทั้งนี้พุทธศาสนาเน้นที่คุณธรรม
ของบุคคลเป็นสำคัญ บุคคลธรรมดาแต่เป็นผู้ประกอบคุณธรรมความดี ก็ยังมีฐานะ
น่ายกย่องกว่าเทวดาได้ เพราะเทวดาก็เป็นผู้มีกิเลสเหมือนมนุษย์เช่นกัน

"พุทธศาสนายอมรับความมีอยู่ของเทวดาทั่ว ๆ ไปกลายเป็นประเภท
ของสัตว์มีชีวิตรูปอย่างหนึ่ง เป็นแต่ว่ามีสภาพแวดล้อมต่างออกไปจากมนุษย์ มีคำกล่าว
ทางศาสนาเป็นภาษิตชี้ไปที่ความรู้ และความประพฤติว่า เป็นมาตรฐานสำคัญในการ
ตัดสินดังนี้

วิชาจรตสมปฺโน โส เสฏฺโฐ เทวมานุเส

- ผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้ และความประพฤติ เป็นผู้ประเสริฐสุดในเทวดา
และมนุษย์

จะเห็นได้ว่า ทางพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์ที่ปฏิบัติชอบจนบรรลุความ
บริสุทธิ์อย่างสูง คือ เป็นพระอรหันต์นั้นสูงกว่าเทวดาทุกประเภท เพราะถือว่า
เทพเจ้าต่ำกว่า พระอรหันต์และพระพุทธรเจ้า เพราะยังมีกิเลส มีความโลภ โกรธ
หลง (ชชกคสูตร)"²

ดังนั้น เทวดาในศาสนาพุทธจึงมีความแตกต่างกับเทวดาในศาสนาอื่น ๆ
คำของเทวดาของพุทธศาสนาไม่อยู่ที่อิทธิปาฏิหาริย์ หรือ มีศักดิ์สูงกว่ามนุษย์โดย
ประการใดทั้งปวง หากแต่ขึ้นกับคุณธรรม เพราะไม่ว่ามนุษย์หรือเทวดาต่างก็ตกอยู่

¹ สุชีพ ปุณฺณานุกาพ. ศาสนาเปรียบเทียบ (พระนคร: เกษมบรรณกิจ,
2513), หน้า 374.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ภายใต้กฎกรรมชาติเดียวกัน คือ มีการเวียนว่ายตายเกิด และยังมีกิเลส โลภะ โทษะ โมหะ เช่นเดียวกัน ผู้สามารถกำจัดสิ่งเหล่านี้ได้เท่านั้น จึงถือเป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่อง

อีกประการหนึ่ง ในเรื่องของความคิดเกี่ยวกับเทวดา หรือพรหมก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงนำมโนคติความใหม่ โดยหมายถึง มโนยัตถธรรมคาก็เป็นเทวดาหรือพรหมได้ นั่นคือ

"คนเราถ้าตั้งอยู่ในคุณธรรม มีความละเอียดรอบคอบ เป็นต้น ก็เป็นเทวดาได้โดยไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน ... พรหมวิหาร 4 ถ้ามุขยักคนไหนปฏิบัติตาม ก็ ชื่อว่ามีคุณธรรมของพรหม เป็นต้น"¹

กล่าวโดยสรุป

- พุทธศาสนา แสดงคุณธรรมที่ทำให้คนธรรมดาเป็นเทวดาหรือพรหมได้ โดยไม่ต้องรอให้ตายก่อนแล้วจึงเป็น แต่ให้เป็นเทวดาได้ในปัจจุบันโดยคุณธรรม

- ถึงเป็นเทวดา ก็ไม่จำเป็นต้องได้รับการยกย่องเสมอไป ถ้าเทวดานั้นไม่มีคุณธรรมให้สมควรเป็นที่ยกย่อง นั่นก็ย่อมคดน้อยกว่ามโนยัตถธรรมคาก็มีคุณธรรมเหนือกว่าดังกล่าว

พุทธศาสนาไม่ยกย่องเทวดามากเท่าในศาสนาเทวนิยมอื่น ๆ พระพุทธศาสนายอมรับเทวดา ซึ่งหมายถึงผู้ทำความดีเมื่อตายแล้วไปเกิดในสุคติ เทวดาเหล่านี้ไม่มีความเป็นนิรันดร์ ยังคงต้องตกอยู่ภายใต้กฎกรรมชาติทั้งหลายเช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ ในสังขตธรรม มีเกิด-ตาย เช่นกัน ดังนั้นจึงไม่ให้อับคิดในการมุ่งทำความดีเพียงเพื่อจะได้เป็นเทวดา หรือขึ้นสวรรค์เท่านั้น แต่มุ่งให้สนใจปฏิบัติตนไปสู่ทางอันเป็นจุดหมายสูงสุด คือ การบรรลุมรรคผลนิพพาน เท่านั้น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 374.

3. พระพุทธศาสนาในแง่จริยศาสตร์

นอกจากศาสนาแบบอเทวนิยมจะมีลักษณะต่างจากศาสนาแบบเทวนิยมในเรื่องความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าและเทวดาต่างๆดังได้กล่าวแล้วนั้น หลักความคิดในแง่จริยศาสตร์ก็เช่นกัน จะขอยกเรื่อง คีลมาพิจารณาเป็นตัวอย่าง

ในพุทธศาสนานั้น คีล เป็นข้อกำหนดที่บุคคลถือปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องกำกับความประพฤติของผู้รวมกันเป็นสังฆม ถ้าบุคคลทั่วไปประพฤติได้ สังฆมจะมีความสงบ เช่น คีล 5 หรือ เบญจคีลนี้เป็นพื้นฐานสำหรับคนประพฤติกิ คนประพฤติกินั้นจะไม่เบียดเบียนทำความเดือดร้อนให้ผู้อื่น และไม่ทำตนเองให้เดือดร้อน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคิล 8 ที่พระภิกษุจะต้องยึดถือปฏิบัติ กล่าวคือ คีล เป็นข้อกำหนดให้เว้นประพฤติ ให้รู้จักหักห้ามตนไม่ให้ประพฤติในสิ่งที่ไม่ควรประพฤติ ไม่ทำในสิ่งที่ชั่วอันจะเป็นทางนำไปสู่ทุกข์และความเดือดร้อน ทั้งของตนเองและผู้อื่น ซึ่งในแต่ละศาสนาก็มี คีลหรือข้อกำหนดในการประพฤติปฏิบัติแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความชั่วและจุดมุ่งหมายของศาสนานั้น ๆ ซึ่งทำให้วิถีการปฏิบัติเพื่อไปสู่ทางนั้นก็ต่างกันไปด้วย

ในที่นี้จะขอแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของคิลในพุทธศาสนา ซึ่งมีความคิดพื้นฐานตั้งอยู่บนลักษณะความเชื่อแบบธรรมชาตินิยม ว่าต่างจากคิลในศาสนาแบบเทวนิยมดังต่อไปนี้¹

¹สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, โครงการทำตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, พุทธธรรม (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 175-177.

ศีลของพุทธศาสนา

- 1) ศีล เป็นหลักความประพฤติที่กำหนดขึ้นตามหลักเหตุผลของกฎธรรมชาติ
- 2) ในแง่ปฏิเสธ คือตามความหมายของพุทธธรรม เป็นการฝึกอบรมตนให้รู้จักในการงดเว้นจากความชั่ว จึงเรียกศีลที่กำหนดเป็นข้อ ๆ ว่า ลีขบาท (ข้อฝึกหัด - rule of training)
- 3) แรงจูงใจที่ต้องการปฏิบัติตามศีลแบบพุทธธรรม ได้แก่ อากาโรตี-ศรัทธา คือ ความมั่นใจ (confidence) ในกฎแห่งกรรม โดยมีความเข้าใจเป็นพื้นฐาน มองเห็นเหตุผลว่าพฤติ-กรรมและผลของมันจะต้องเป็นไปตามแนวทางแห่งเหตุปัจจัย
- 4) ในพุทธธรรม การรักษาศีลตามความหมายที่ถูกต่องก็คือ การฝึกอบรมตนในทางความประพฤติเริ่มแต่เจตนาที่จะละเว้นความชั่วอย่างนั้น ๆ จนถึงประพฤติกว้างต่าง ๆ ที่ตรงข้ามกับความชั่วนั้น ๆ

ศีลของศาสนาฝ่ายเทวนิยม

- 1) ศีล เป็นเทวโองการ ที่กำหนดขึ้นโดยเทพประสงค์
- 2) ศีล เป็นข้อห้าม หรือ คำสั่งห้ามจากเบื้องบน (Divine Commandment)
- 3) แรงจูงใจที่ต้องการปฏิบัติตามศีลของศาสนาเทวนิยม ได้แก่ ศรัทธาแบบภักดี (faith) คือ เชื่อ ยอมรับ และทำตามสิ่งใด ๆ ก็ตามที่กำหนดว่าเป็นเทวประสงค์ มอบความไว้วางใจให้โดยสิ้นเชิง ไม่ต้องถามหาเหตุผล
- 4) การรักษาศีล คือ การเชื่อฟัง และปฏิบัติตามเทวโองการโดยเคร่งครัด

คิดแบบพุทธศาสนา

- 5) การประพฤติปฏิบัติในชั้นคิด มีวัตถุประสงค์เฉพาะ คือ เพื่อเป็น
มาตรฐานของสมาธิ กล่าวคือ เป็น
ระบบการฝึกอบรมบุคคลให้มีความ
พร้อมและความสามารถที่จะใช้กำลัง
งานของจิตให้เป็นประโยชน์อย่างมาก
ที่สุด ในทางที่จะก่อให้เกิดปัญญา
และนำไปสู่ความหลุดพ้น หรืออิสร-
ภาพสมบูรณ์ในที่สุด ส่วนการไป
สวรรค์เป็นต้น เป็นเพียงผลพลอยได้
ของวิถีแห่งความประพฤติโดยทั่วไป
- 6) ผลดีหรือผลร้ายของการประพฤติ
หรือไม่ประพฤติคิด เป็นสิ่งที่เป็นไป
เองโดยธรรมชาติ คือ เป็นเรื่อง
ของการทำงานอย่างเที่ยงธรรม
เป็นกลางของกฎธรรมชาติ ที่เรียก
ว่า กฎแห่งกรรม การให้ผลนี้ แสดง
ออกทั้งตนแก่จิตใจ กว้างออกไปจนถึง
บุคคลิกภาพ และวิถีชีวิตทั่วไปของ
บุคคลผู้นั้นไม่ว่าชาตินี้หรือชาติหน้า

คิดของศาสนาฝ่ายเทวนิยม

- 5) การประพฤติคิดตามเทวโองการ
เป็นเหตุให้ได้รับความโปรดปราน
จากเบื้องบน เป็นการประพฤติ
ถูกต้องตามเทวประสงค์ และเป็น
เหตุให้พระองค์ทรงประทานรางวัล
ด้วยการส่งไปเกิดในสวรรค์
- 6) ผลดี ผลร้ายของการประพฤติตามหรือ
การละเมิดคิด (เทวโองการ) เป็น
เรื่องของการให้ผลตอบแทน
(retributions) ผลดีคือ การได้
ไปเกิดในสวรรค์เป็นฝ่ายรางวัล
(reward) ส่วนผลร้ายคือไปเกิด
ในนรก เป็นฝ่ายการลงโทษ
(punishment) การจะได้ผลดี
หรือผลร้ายนั้น ขอมรสักแต่การ
พิพากษาหรือวินิจฉัยโทษ
(judgement) ของเบื้องบน

ศิลปะแบบพุทธศาสนา

- 7) ในแง่ความเข้าใจเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ทางฝ่ายพุทธธรรมสอนว่า ความดีเป็นคุณภาพที่รักษาและส่งเสริม คุณภาพของจิต ทำให้จิตใจสะอาด ดวงใจบริสุทธิ์หรือยกกระดุมให้สูงขึ้น จึงเรียกว่า บุญ (good, moral หรือ meritorious) เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่ ชีวิตจิตใจ เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น หรืออิสรภาพทั้งทางจิตใจและทาง ปัญญา เป็นการกระทำที่ฉลาด คำเนินตามวิถีแห่งปัญญา เอื้อแก่ สุขภาพจิตจึงเรียกว่า กุศล (skilful หรือ wholesome) ส่วนความชั่ว เป็นสภาพที่ทำให้ คุณภาพของจิตเสื่อมเสียหรือทำให้ตกต่ำ ลง จึงเรียกว่า บาป (evil) เป็น สิ่งที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่ ชีวิตจิตใจ ไม่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น เป็นการกระทำที่ไม่ฉลาด ไม่เอื้อแก่ สุขภาพจิต จึงเรียกว่า อกุศล (unskilful หรือ unwholesome)

ศีลของศาสนาฝ่ายเทวนิยม

- 7) ความดี ความชั่ว กำหนดด้วยศรัทธา แบบภักดีต่อองค์พระเจ้าเป็นมูลฐาน คือ เอาจริง เชื่อฟังยอมรับและปฏิบัติตาม เทวประสงค์ และเทวบัญชาหรือไม่ เป็นหลักโดยเฉพาะ ความชั่วหมายถึง การผิด หรือ ล่วงละเมิดต่อองค์พระเจ้า (sin) ในรูปใดรูปหนึ่ง

ศีลแบบพุทธศาสนา

8) จากพื้นฐานที่แตกต่างกันนี้ ทำให้เกิดความแตกต่างกันต่อไปอีก อย่างน้อย 2 ประการ

ก) ศีลในพุทธธรรม จึงต้องเป็น คำสอนที่ต่อเนื่องกันตามเหตุผล เป็นระบบจริยธรรม เพราะผู้ปฏิบัติจะประพฤติกฎที่ต้องทำ เมื่อมีความเข้าใจในระบบและ เหตุผลที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐาน อยู่ด้วย

ศีลของศาสนาฝ่ายเทวนิยม

8)

ก) ศีลหรือจริยธรรมทั่วไปในศาสนา เทวนิยม ย่อมเป็นประกาศเทว- โองการหรือคำแถลงเทวประสงค์ เป็นเรื่อง ๆ ข้อ ๆ ต่าง ๆ กันไป แม้นนำมารวบรวมไว้ก็ย่อมเรียกว่า ประมวล ไม่ใช่ระบบ เพราะผู้ปฏิบัติต้องการความเข้าใจอย่าง มากก็เฉพาะในความหมายของ สิ่งที่จะต้องปฏิบัติเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องเข้าใจในระบบและเหตุผลที่เกี่ยวข้อง เพราะถือว่าระบบ และเหตุผลต่าง ๆ ทั้งปวงอยู่ใน พระปรีชาขององค์พระเจ้าหมดสิ้น แล้ว อันผู้ปฏิบัติไม่พึงสงสัย เพียงแต่เชื่อฟัง มอบความไว้วางใจ และปฏิบัติตามเทวโองการเท่านั้น เป็นพอ

ศิลปะแบบพุทธศาสนา

- ข) ศิลหรือระบบจริยธรรมแบบพุทธ เป็นหลักกลาง ๆ และเป็นสากล กำหนดโดยข้อเท็จจริงตามกฎธรรมชาติ (หมายถึงสารัตถะของศิลปะในฝ่ายธรรมอันเกี่ยวข้องด้วยบุญบาป ไม่ใช่ในความหมายฝ่ายวินัยอันเกี่ยวข้องด้วยการลงโทษ เช่น พิจารณาผลหรือปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานของจิต ผลต่อพฤติกรรม นิสัยและบุคลิกภาพ เป็นต้น จึงไม่อาจวางข้อจำกัดที่เป็นการแบ่งแยกเพื่อผลประโยชน์เฉพาะพวกเฉพาะกลุ่มหรือเอาความพอใจของตนเป็นเครื่องวัดได้ เช่น ไม่จำกัดว่า คนศาสนาไหนเท่านั้น มีกรรมจึงเป็นคนดี คนศาสนาอื่นมีกรรมก็เป็นคนดีไม่ได้ หากคนศาสนาไหนเท่านั้นเป็นบาป หากคนศาสนาอื่นไม่บาป คนศาสนาไหนเท่านั้นให้ทานไปสวรรค์ได้ คนศาสนาอื่นประพฤติอย่างไรคิดไปจากเรา เป็นตกนรกหมด ... ดังนั้น เป็นต้น จะมีการจำกัดแบ่งแยกได้ เช่นว่า บาปมากบาปน้อย เป็น

ศิลปะของศาสนาฝ่ายเทวนิยม

- ข) ส่วนในศาสนาเทวนิยม หลักเหล่านี้ย่อมกำหนดให้จำกัด หรือขยายอย่างไรก็ได้ตามเทพประสงค์ กุจ เป็นวินัยบัญญัติหรือนิติบัญญัติ เพราะทรงเป็นผู้ตรากฎหมาย และผู้พิพากษาเอง

ศีลแบบพุทธศาสนา

เป็นต้นอย่างไร ก็เป็นไป โดย
ขอเท็จจริงตามกฎธรรมชาติ
 เช่น พิจารณาผล และปฏิกิริยา
 ที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงาน
 ของจิต เป็นต้น

ศีลของศาสนาฝ่ายเทวนิยม

เนื่องจากศีลเป็นหลักกลาง ๆ กำหนดด้วยขอเท็จจริงตามกฎธรรมชาติ
 เช่นนี้ ผู้ปฏิบัติตามแนวพุทธธรรม จึงต้องเป็นผู้กล้ายอมรับและกล้าเผชิญหน้าความจริง
 ความดี ชั่ว ถูก ผิด มีอยู่เป็นขอเท็จจริงอย่างไรก็ต้องกล้ายอมรับความจริงตามที่เป็น
 เช่นนั้น ส่วนตนจะปฏิบัติหรือไม่เพียงไร ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง และต้องกล้ายอมรับการ
 ที่ตนปฏิบัติไม่ทำตามขอเท็จจริงนั้น มิใช่ถือว่าไม่ชั่ว เพราะกลัวอยากทำสิ่งนั้น ขอเท็จ-
จริงตามกฎธรรมชาตินี้ได้ขึ้นต่อการวัดด้วยการอยากทำหรือไม่ของตน ถ้ามีอันถึงกับ
 จะทำกรรมที่ให้ตนรทสถ์อย่างหนึ่ง การที่ยอมรับพูดกับตนเองว่า กรรมนั้นไม่ดี แต่ตน
 ยอมสละเพื่อตนรทสถ์ ยิ่งดีกวาทลอกตัวเองว่า กรรมนั้นไม่เป็นกรรมชั่ว

นี่เป็นความแตกต่างระหว่างเรื่องของศีล รวมทั้งกรรม ความดี ความชั่ว
 ในศาสนาพุทธกับศาสนาแบบเทวนิยม จะเห็นได้ชัดจากความคิดพื้นฐาน มาถึงวิธีปฏิบัติ
 และจุดมุ่งหมายสูงสุด ซึ่งพุทธศาสนามีลักษณะเป็นธรรมชาตินิยมมากกว่าเทวนิยมแบบ
 ศาสนาอื่นอย่างเห็นได้ชัด

4. ความคิดในเรื่องปฐมเหตุของโลก

เนื่องจากความคิดในพุทธศาสนา ไม่มีความคิดเกี่ยวกับเรื่องของ
 พระเจ้า หรือ เทพเจ้า แบบในศาสนาแบบเทวนิยม ซึ่งมีความคิดถือว่าเป็นต้นกำเนิด
 ของสรรพสิ่ง ดังเช่น เรื่องของพระเจ้าสร้างโลกให้กำเนิดและบันดาลความเป็นไป
 ของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่สมบูรณ์สูงสุด สิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายที่ปรากฏอยู่นี้ล้วนเป็นส่วน
 หนึ่งที่แยกออกมาจากส่วนสมบูรณ์ใหญ่ที่สุดนั้น เป็นต้น แต่สำหรับในพุทธศาสนาถือว่า

โลก และสิ่งต่าง ๆ มีระบบ และมีวิวัฒนาการเป็นไปโดยตัวของมันเอง คือ เป็นไปโดยธรรมชาติ เป็นวิวัฒนาการที่เป็นไปอย่างมีระเบียบ มีระบบ วิวัฒนาการเกิดสิ่งใหม่ ๆ ต่าง ๆ ทั้งอยู่ และเสื่อมสลายไปตามวิถีแห่งธรรมชาติของมันเอง ไม่ขึ้นกับอำนาจของผู้ใดเกี่ยวกับเรื่องปฐมเหตุของโลกนั้น พุทธปรัชญาปฏิเสธความเห็นดังกล่าวและแสดงความเห็นดังต่อไปนี้

4.1 พุทธปรัชญาเชื่อว่าโลกและมนุษย์มีวิวัฒนาการ

วิวัฒนาการของสิ่งต่าง ๆ ทั้งพืชและสัตว์ พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวถึง กำเนิด การเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายอย่างไร โดยกล่าวสรุปย่อ ๆ จากอัครคัมภีร์สุตตร ในกัมมัฏฐนิคาย ดังนี้คือ

1. "เมื่อถึงคราวที่โลกกำลังจะพินาศ สัตว์ทั้งหลายก็ยอมเกิดในชั้นอากาศสรรพหวมได้สำเร็จทางใจ มีรัศมีขานออกจากกายตนเอง เหาะลอยไป-มาในอากาศ ต่อเมื่อใดถึงเวลาที่โลกนี้จะกลับเจริญ เหล่าสัตว์พากันจู่ติจากชั้นอากาศสรรพหวมลงมาและได้สำเร็จทางใจ ฯลฯ สมัยนั้นจักรวาลทั้งดั้นนี้เป็นน้ำทั้งนั้น มีคมนแต่ไม่เห็นอะไร ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็ยังไม่ปรากฏ กลางวัน กลางคืน เดือนหนึ่งก็เดือน ฤดู ปี เพศหญิง-ชาย ยังไม่ปรากฏ ครั้นต่อมาดวงระยะยาวนาน เกิดวันดินลอยอยู่บนน้ำทั่วไป พรหมควย สี กลิ่น รส กล้ายเนยใสหรือข้นอย่างใดมีรสอร่อย ก็ทำให้สัตว์ผู้หนึ่งลองเอาน้ำของวันดินขึ้นลองชิมดู วันดินโคธราขานไปแล้ว จึงเกิดความอยากขึ้น พวกสัตว์อื่น ๆ ก็ลองทำตามดูบ้าง เมื่อวิโรคนวันดินเข้าไปแล้ว รัศมีต่าง ๆ ในกายก็หายไป ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏ ความรักมิตรทั้งหลายก็ปรากฏ กลางวัน กลางวัน เดือน ฤดู มี ก็ปรากฏ เมื่อเป็นเช่นนี้ โลกนี้จึงกลับเจริญขึ้นมาอีก

2. เมื่อสัตว์เหล่านั้นบริโภควันดิน¹ เป็นอาหาร จึงมีร่างกายแข็งแรงขึ้นทุกที ผิวพรรณก็ต่างกันไป คือ-เลว ทำให้เกิดการไว้วางใจเพราะคุณที่ผิวพรรณ ครั้นต่อมาเมื่อวันดินหายไป เกิดมีกระบิดินขึ้น มีลักษณะคล้ายเห็ด พวกสัตว์

¹คำว่า "วันดิน" แปลว่า ดินแห้ง

กับวิโลกกระษัตริย์นี้ ทำให้ร่างกายนิพพรมแข็งกล้าต่างกันไปอีก ต่อมากษัตริย์หายไป
เกิดมี เครื่องมี ลักษณะคล้ายผลมะพร้าว ต่อมาเครื่องหายไป เกิดมีข้าวสาสีขึ้นเอง
โดยไม่ต้องไถ ไม่มีรำ เมื่อสัตว์เหล่านั้นมาเก็บไปในตอนเย็นเพื่อวิโลก ตอนเช้าก็จะ
มีเมล็ดสุกใหม่งอกขึ้นแทนที่ เมื่อวิโลกข้าวสาสี สตรีก็มีเพศหญิงปรากฏ บุรุษก็มีเพศ
ชายปรากฏ ต่างฝ่ายต่างก็เฟื่องดูกันอยู่เสมอ จนเกิดความกำหนัด เราร้อน จึงเสพ
เมถุนธรรมกัน

3. เมื่อเกิดมีการ เชนนี้ขึ้น สัตว์อื่น ๆ ก็ไม่พอใจ ขว้างปา
ฝุ่นใส่ คำว่า ทำให้ต้องเกิดมีการสร้างบ้านขึ้นเพื่อกำบังการ เสพกันดังกล่าว ต่อมา
ก็มีผู้เห็นว่า ทำไมต้องมานั่งเก็บข้าวสาสีกันทุกมือ อยากรู้เลย เราควรจะไปเก็บ
มาไว้เพื่อวิโลกทั้งเช้า-เย็นเลยเถิดจะได้ไม่ต้องลำบากและจากรวันเดียวก็เพิ่มเป็น
สองวัน สามวัน สี่วัน มากขึ้นตามลำดับ เมื่อสัตว์ทั้งหลายพยายามมีการ เก็บสะสม
ข้าวสาสีไว้วิโลกกันมากขึ้น ข้าวสาสีจึงกลายเป็นข้าวมีรำห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้ม
เมล็ดบ้าง ที่เก็บไปแล้วก็ไม่งอกใหม่บ้าง จึงขาดเป็นตอน ๆ จึงมีผู้คิดว่า ควรมาแบ่ง
ข้าวสาสีและปอกป็นเขตแดนกัน แต่ก็ยังมีสัตว์บางผู้ที่เฝ้าไปเก็บเกี่ยวในที่ของผู้อื่น
สงวนที่ของตนไว้จึงถูกจับ ตักเตือนและมีการลงโทษเกิดขึ้น มีการตั้งผู้ที่จะเป็นผู้ว่า
กล่าว ตีเตียน ชับไล่ ผู้ทำผิด ตั้งขึ้นเป็นหัวหน้า ... เกิดกษัตริย์ขึ้น ต่อมาเกิด
วรรณะต่าง ๆ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ขึ้นจากการแบ่งงาน ..."¹

ข้อความจากพระสูตรตอนนี้ เป็นข้อความที่แสดงเกี่ยวกับความเป็นมาของ
โลก ตามข้อความในข้อ 1 นั้น แสดงให้เห็นถึงว่า โลกนี้ได้มีกาลพิเนาศและหลังจาก
ความพิเนาศแล้ว เมื่อเวลาหมุนเวียนผ่านไป โลกนี้ก็กลับเจริญขึ้นมาใหม่อีก เริ่มต้น
จากเป็นน้ำ สิ่งอื่น ๆ ทั้งหลายยังไม่ปรากฏ ต่อมาอีกเป็นระยะเวลายาวนานจึงเกิด
วันคืน และสิ่งอื่น ๆ ก็ค่อย ๆ เกิดขึ้นตามมา ซึ่งพระรศนะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

¹จ้านกั ท่องประเสริฐ: ปรัชญาประยุกต์ ชุคอินเดียน (พระนคร:
เกษมบรรณกิจ, 2514), หน้า 155.

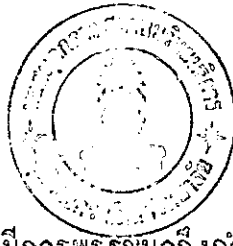
เมื่อเทียบกับทางวิทยาศาสตร์ ท่านอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจ
ในแง่นี้ไว้ว่า

... ถ้าเทียบส่วนใหญ่กับส่วนเล็กในทางวิทยาศาสตร์แล้ว ปริมาณที่มีไปรอบๆ ทรอน เป็นศูนย์กลางมีอีเล็กตรอนเป็นศัวี่วงวน รวมทั้งมีนิวตรอนเป็นส่วนประกอบควายนั้น มีลักษณะใกล้เคียงกับระบบสุริยะทั้งระบบ ซึ่งมีดวงอาทิตย์เป็นจุดศูนย์กลาง มี ดาวเคราะห์ (Planete) เช่นโลกเรา และดาวพระศุกร พระเสาร์ เป็นคน วนรอบคล้ายอีเล็กตรอน มีบางโอกาสที่ปริมาณอาจถูกแยก ถูกทำลายเพราะเหตุ ภายนอกเช่นที่นักวิทยาศาสตร์จัดทำฉนโค สุริยะระบบหรือ Solar System ก็เช่นเดียวกัน อาจถูกทำลายหรือสลายตัวแล้วเกิดขึ้นใหม่ได้ เพราะมีระบบ สุริยะอื่นเข้ามาใกล้หรือมีเหตุอื่นเกิดขึ้น ในการเกิดก็เช่นเดียวกัน เมื่อทำลาย ใดก็อาจรวมตัวโค ในเมื่อธาตุไฮโดรเจนกับออกซิเจนรวมตัวกันเป็นน้ำ พวก ฝุ่นที่แตก ก็เขามารวมตัวกับน้ำได้ และเข้มแข็งขึ้นในที่สุด¹

เมื่อเป็นเช่นนี้ มกันี้ตรงกับที่พระพุทธศาสนายอมรับว่า ทุกสิ่งเกิดขึ้นย่อม ทำลายได้ตามความหมายของคำว่า โลก คำแปลว่า สิ่งแตกทำลายได้ และเมื่อ แตกทำลายแล้วก็ย่อมเกิดขึ้นใหม่ได้² ซึ่งในพระสูตรได้แสดงถึงการเกิดขึ้นใหม่ในรูป ของวิวัฒนาการตามธรรมชาติ ไม่ต้องอาศัยอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติใด ๆ ดังจะ เห็นได้จากข้อความในข้อ 2 กว่ยซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าโลกและคนมีวิวัฒนาการซึ่งเป็น ไปเองโดยตัวของมันเองตามลักษณะธรรมชาติ และได้วิวัฒนาการขึ้นมาเรื่อย ๆ จนถึง ขึ้นอยู่รวมกันเป็นหมู่พวก เป็นสังคม เกิดการแบ่งชนชั้นวรรณะ ฯลฯ เป็นการพัฒนา ทางสังคมด้วยประการหนึ่ง

¹สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน เล่ม 3 (สำนักพิมพ์ บรรณาการ, 2520), หน้า 127-128.

²เสรี พงศ์พิศ, วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, นิเชฎฐ์ กาลามเกษตร์ และ บัณฑร ออนคำ. คน-ในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลามและคริสต์ศาสนา (สมาคมทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2524), หน้า 22-23.

จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีการพรรณานำถึงกำเนิดของโลกมีลักษณะเป็นวิวัฒนาการไว้เช่นกัน มีการผ่านความเจริญและความเสื่อมมาแล้วหลายยุคสมัยวนเวียนกันไปเป็นวัฏจักร จากการที่พุทธปรัชญาแสดงความคิดเรื่องกำเนิดของโลกและสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งมนุษย์ ดังที่ปรากฏในพระสูตรที่ได้นำมาแสดงไว้ข้างต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าโลกและสิ่งทั้งหลายมีการเกิดขึ้นและแตกดับหมุนเวียนกันไป เช่นนี้ไม่ปรากฏที่สิ้นสุด เมื่อโลกหินาคแล้ว ต่อมาก็มีการเกิดขึ้นใหม่ และมีวิวัฒนาการก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ขึ้นโดยธรรมชาติ เหล่านี้ย่อมชี้ให้เห็นว่าพุทธปรัชญาไม่มีความคิดในเรื่องปฐมเหตุ เพราะจากข้อความในพระสูตรไม่มีตอนใดที่กล่าวถึงจุดเริ่มต้นแท้จริงของโลกและสรรพสิ่ง และไม่มีตอนใดที่กล่าวถึง "สิ่ง" ที่เป็นตัวแรกเริ่มให้เกิดสิ่งอื่น ๆ ไม่มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระผู้สร้าง หรือสิ่งเหนือธรรมชาติใด ๆ อันจะเป็นผู้ให้กำเนิดแรกเริ่มของสิ่งทั้งหลาย พุทธปรัชญาไม่มีความคิดในเรื่องที่เกี่ยวกับปฐมเหตุ หากแต่อธิบายการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งในรูปของความเป็นไปตามกฎธรรมชาติในรูปของวัฏจักร ไม่กล่าวถึงจุดเริ่มต้นเพราะไม่เห็นถึงประโยชน์อันจะพึงได้จากการให้ความสนใจในเรื่องดังกล่าว เท่ากับการให้ความสนใจว่าเมื่อเกิดสิ่งทั้งหลายนี้ขึ้นแล้วควรจะทำเนิการต่อไปอย่างไร

พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นซึ่งความจริงนี้ เห็นถึงลักษณะความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลง จึงทรงสอนให้มนุษย์ทั้งหลายละเสียจากความไม่แน่แท้ทั้งปวงสนใจแต่ในทางอันถูกอันควร คือ สนใจประพฤติปฏิบัติธรรมอันนำไปสู่การบรรลุมรรคผลนิพพาน เรื่องปัญหาเกี่ยวกับความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ ไฉนของโลก ของมนุษย์ หรือสิ่งต่าง ๆ นั้น ทรงเห็นว่าไม่ใช่เรื่องที่ควรสนใจ เพราะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใด ไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาต่อกรณีชีวิตซึ่งได้กำเนิดมีอยู่แล้ว ควรสนใจแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงในปัจจุบันและอนาคตมากกว่า สำหรับเรื่องกำเนิดของสิ่งต่าง ๆ นี้ พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงไว้แต่พอเป็นที่เข้าใจถึงความเป็นมาโดยสังเขปเท่านั้น ไม่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญแต่อย่างใดเลย